

14 פברואר 2018

"הדגן" - מבוא

ה"דגן" (או "מרבל" כפי שגם נהגו לכנות מערכת נשק זו) היה מאמצעי הלחימה העיקריים (במארבי מנע וסיכול, אחד-יוחיד ואין בלתי) בהתמודדות סירת חרוב¹ נוכח ניסיונות חדירת המחבלים, שלוחי ארגוני הטרור השונים, תוך שהם חוצים את גבולות ירדן, לבנון ומצרים לתוך ישראל למטרות הרג ושיבוש החיים במדינה. אמל"ח זה צבר הצלחות רבות ורשם הישגים מרשימים ביותר גם בראייה צבאית בינלאומית.

בתולדות סירת חרוב, כמו גם באלה של הסיירות הפיקודיות האחרות, נוהגים לעסוק בקרב עצמו ותוצאותיו. מארבים בהם הופעל הדגן תוחקרו, נלמדו, הופקו לגביהם לקחים והוסקו מסקנות שהוליו לשדרוג הכלי, שיפור ברמת ההפעלה וכמובן לתוצאות מרשימות. הייתי ממפעילי הדגן החל משלב הפיתוח, הניסויים, הקליטה וההפעלה המבצעית שלו בסירת חרוב. מזווית ראייה של לוחם ידעתי מה מטרות הכלי ומהן יכולותיו. כך, בראיית המפעיל. ברבות השנים, במפגשי ושיחות מור"ק עם ממשיכי דרכה של סירת חרוב שואל אני עצמי (מה שלא שאלתי אז – ודי היה לי בהפעלת "המוצר המוגמר"....) "מאיין צומחות הרגליים?" היכן החל ה"דגן" את דרכו? מאיין צץ הרעיון ומי האנשים שמאחורי הכלי הזה? כשנערכו ניסויי השטח של אב הטיפוס ובעת המפגשים בתעשייה האווירית ידעו כבר פני דגן ואנשיו היטב מה רצונם והגדירו את מטרותם (רק לשמע הרעיון התלהבנו אז.....שלא לדבר על המפגש עם אב הטיפוס).

לא בכדי זכה ה"דגן" להערכה רבה מצד "הצרכנים" / "המשתמשים". כך גם האנשים שבנו והוליו את הכלי עד להיותו מערכת מבצעית יעילה ביותר. אולם חלפו מספר שנים מאז החל ה"דגן" דרכו המבצעית בסירת חרוב (אביב 1967) וכל שנקף הזמן יותר ויותר לוחמים, מפעילי הדגן, רחקו ממקורותיו והצריח שהפך לאמל"ח עיקרי ומשמעותי ביותר נתקבל כ"מובן מאליי" (האם, כיום, מכיר כל איש צוות "מרכבה" את האלוף ישראל טל ז"ל....??). היות וסירת חרוב הייתה שותפה לניסויים בשלב פיתוח ה"דגן" ומפעיליו הראשונים ככלי מבצעי, פיתיתי לפיני דגן וביקשתי לסייע לנו בשימור המור"ק ולשחזר: "היכן ואיך מתחיל סיפור הדגן?" איך נולד אמצעי לחימה אשר אין ספק שבזכותו ובזכות מפעיליו ניצלו חיים. פיני, חבר כבוד בעמותת סירת חרוב, נענה מיד והנה, יש לנו את הדברים פרי עטו של האיש עצמו. פיני גם התיר לי להכליל מספר משפטים משלי בגוף הכתבה וזכות לי בכך להעלות מעט מימיו הראשונים של צריח הדגן בסירת חרוב.

י. שי

* * *

"צריח דגן"

מאת: פיני דגן

הקדמה

בשלהי 1964 במסגרת עבודתי בתעשייה אווירית נמנית על צוות פיתוח מערכת הטיל "גבריאיל" עבור חיל הים (בראש צוות הפיתוח עמד המהנדס מר אורי אבן-טוב ז"ל). במקביל לעבודתי כטכנאי בפיתוח ה"גבריאיל", עסקתי בפיתוח אמצעים לשימוש מערך הביטחון השוטף, עבור פיקוד דרום.

באותה תקופה החל הצבא הסורי בפעילות עוינת בצפון. עיקר העימות שבין צה"ל - לצבא הסורי עסק בשטח המריבה הקרוי חלקת ה-120 דונם. מדי לילה חצו חוליות של המודיעין הסורי את הגבול טמנו מוקשים, ואירועים של ירי לעבר ישובים בצפון הפכו לדבר שבשגרה. המתח בצפון הלך וגבר.

בדרום, היו אירועי פח"ע של חוליות פדאיון שחדרו מהרצועה וגנבו ציוד חקלאי והיו מקרים בהם חוליות הפדאיון תקפו ופגעו בחקלאים ביישובי עוטף עזה.

במרכז הארץ, הבעיות היו יותר מורכבות. חדירות בלתי פוסקות של ערבים מיישובי המשולש שחדרו וגנבו מכל הבא ליד. אירועים אילו היו מלווים לעיתים במעשי רצח של חקלאים, ותושבי הישובים הסמוכים לגבול.

צה"ל באותה התקופה, בפיקודו של הרמטכ"ל יצחק רבין ז"ל, היה בעיצומה של תוכנית השדרוג והרכש של מערכות נשק מתקדמות עבור חיל השריון, וחיל האוויר רכש את מטוסי המיראל. חיל הרגלים, משום מה, קיבל עדיפות נמוכה ופיגר בהצטיידות לעומת החילות האחרים. רובה השירות הסטנדרטי היה הרובה הבלגי FN קליבר 7,62. ומכונת הירייה הסטנדרטית בצה"ל היה המקלע בראונינג 7,62 שפותח במלחמת העולם הראשונה ובנות הברית השתמשו בו גם במלחמת העולם השנייה.

מדינת ישראל עברה אז תקופה כלכלית קשה. בארץ שרר "המיתון" הקשה שאינו מאפשר, בין היתר, למערכת הביטחון לגייס כוחות מילואים לתפקידי שיטור והגנה, על מנת למנוע פח"ע. המשאבים מוגבלים ולצה"ל אין את האפשרות לטפל בבעיות הבט"ש של שלושת הפיקודים. היכולות של הפיקודים להציב מארבים לחסימת הפח"ע, מוגבלות. לא רק מחסור חמור ביחידות מבצעיות, אלא תקציבים לרכישות ציוד מתקדם. למרות כך, מוצא המטכ"ל את התקציב להקים את יחידות הסיור הפיקודיות, "אגוז" בצפון ו"חרוב" במרכז ולחזק את "שקד" הדרומית. האמצעים החדשים והסודיים שהועמדו לרשות שלושת יחידות הסיור היו ג'יפים מצוידים באמצעים לראיית לילה אינפרה אדום, (א"א), שפותחו ויוצרו בארץ והיו מוצר סודי ומסווג.

¹ לא רק סירת חרוב עשתה שימוש באמל"ח זה. הכלי היה גם בשימוש הסיירות הפיקודיות המקבילות "אגוז" (פיקוד הצפון) ו"שקד" (פיקוד הדרום)

צריח הדגן

הרעיון המרכזי היה להתקין זרקור מאחורי מושב הנהג בג'יפ, מפעיל יישב על הגלגל הרחבי ויצמיד את עינו למשקפת א"א הטלסקופית "האינפרה אדום" (מצב מאוד לא נוח) וצופה קדימה. ליד מושב הנהג ישב מקלען כשדיו צמודה לידית מקלע בראונינג 7,62 מ"מ, מצפה לקבל פקודה מהמפקד שישב במושב הנהג שצפה לאזור ההארה של הזרקור הנושא מסנן א"א. אם המפעיל הבחין במטרה, היה עליו לאותת למפקד, המפקד היה זה שהחליט האם צריך להסיר את המסננת של האינפרה אדום מעל הזרקור על מנת להאיר באור לבן את אזור המטרה ואם אכן יש צורך לפתוח באש. הבעייתיות של הפעלת המערכת הייתה חוסר היכולת של המקלען היורה שישב צמוד במושב הקדמי ליד הנהג ומחזיק בידו את ידית המקלע בראונינג, לעקוב בו זמנית ולזהות את המטרות בלילה החשוך ולהיות מוכן לפתוח באש, בו זמנית לתאם בין מפעיל הזרקור של קרן האור הבלתי נראית של ה- א"א לזהות את המטרה, ולהסיר את הפילטר של הזרקור על מנת להאיר את המטרה באור לבן (תהליך מסובך מאוד).

"חרצית" (י. שי)

ב- 1966 הגעתי כלוחם לסיירת חרוב ובמסגרת משימות היחידה צורפתי גם כ"מתלמד" לצוותי מארבים שהפעילו את האמצעי עליו מדבר פה פני. מערכת מסורבלת מאוד שאת שילוב רכיביה ניתן היה להפעיל מעל ג'יפ סיור (כפי שפני מתאר) או על הקרקע. להפעלה על הקרקע נדרשה התקנת הזרקור על חצובה בת 3 רגליים, משקפת ה- א"א הוצמדה לזרקור ואנרגיה סופקה ל"דבר הזה" ממצברי רכב כבדים שנישאו על ידינו במיוחד לצרכי המארב – שכן את מצברי הרכב לא יכולנו לרוקן..... המקלע נותר על ה"נושא" הקבוע בחזית הג'יפ או הוסר והותקן על חצובה למרגלות הזרקור. המשקפת כונתה "חרצית" (כשנאמר "מארב חרצית" – הובן כי מדברים על המכלול כולו). השילוב הזה הוא תחילתה של מערכת הנשק שבעבור זמן לא רב שודרגה דרמטית. הייתה זו תחילתו של צריח הדגן.

דוד אלעזר (דדו) ז"ל היה אלוף פיקוד הצפון. באחד הבקרים התקשר הרל"ש שלו למשרדי והזמין אותנו למפגש שבמהלכו קיימנו סיור בצפון במקום בו מתרחשת פח"ע. יחידת אמל"ח הצה"לית הייתה איטית ומסורבלת למתן פתרונות. דדו ביקש לשתף אתנו פעולה למציאת פתרונות יצירתיים, על מנת לעצור את הפח"ע של הסורים בגזרת ה-120 דונם. בפגישה בלשכתו של "דדו" נכחו מספר קצינים בכירים, בהם הרמ"ט אריק שרון ז"ל, סא"ל מנו שקד שהיה קצין המבצעים הפיקודי, וסרן חיים סלע ז"ל מפקד סיירת "אגוז". דדו סקר בפנינו את הבעיות של הפעלת כוחות גדולים בלילה להצבת מארבים, והסביר את החשיבות בעצירת הפח"ע של הסורים.

החשיבות המדינית לשמירה על ריבונות ישראלית באזורי המריבה בצפון הייתה חשובה מאין כמוה. ועל כן לאחר המפגש בקרנו בבסיס של יחידת הסיור "אגוז", וחיים סלע ז"ל היציג בפנינו את המערכת הסודית ששמה היה "חרצית". כפי שתיארתי קודם זו הייתה שיא הטכנולוגיה של אותם הימים בראיית לילה אקטיבית (ההארה בחשיכה של הזרקור א"א את השטח יוצרת מצב בו ניתן לזהות את קרן האינפרה אדום מהצד המואר).

בסיום המפגש, בקשתי מ "דדו" לשלוח למפעל שלנו ביהוד, מערכת "חרצית" מושלמת שכוללת, ג'יפ, ואת המקלע החדש מ.א.ג. 7,62. אמרתי ל "דדו" שיש לשנות את התכנון הקיים של הפעלת מערכת חרצית מ 3-4 מפעילים, למפעיל אחד. הבטחתי ל "דדו" שתוך 4 שבועות נציג לו ולפיקוד צפון דגם חדש שיהיה מבוסס על עיקרון צריח מסתובב 360 מעלות, עם מפעיל אחד שיוכל לגלות ולאתר מטרות בטווחים של כ-500 מטרים, ולפתוח באש מדויקת ומוצבת.

ואכן, כ- 6 שבועות לאחר מכן הצגנו ב"מטווח גניגר" בפני הרמטכ"ל יצחק רבין וכל חברי המטה הכללי את הצריח שעליו הותקנו המ.א.ג, הזרקור, ומשקפת "החרצית". ע"י מפעיל הצריח הוצגו צידוד מבוקר של המקלע כולל זרקור אור לבן והמשקפת א"א. התרשמות המטכ"ל הייתה מעל ומעבר למצופה. הצריח הופעל ונבדק ע"י מרבית אלופי המטכ"ל שנכחו אותו ערב במטווח. לסיכום, בו במקום החליט הרמטכ"ל רבין לצייד את יחידות הסיור הפיקודיות ב-165 מערכות שנקראו "צריחי דגן" וניתנה הוראה למשרד הביטחון להעביר את התקציבים הנדרשים לייצור הצריחים.

ב-23 למאי 1967 קיבל פנחס דגן את פרס בטחון ישראל עבור הפיתוח והשכלול של מערכת "החרצית" שהפכה להיות מערכת נשק הקרויה "צריח דגן".

פיתוח, ניסויים והפעלה מבצעית (י. שי)

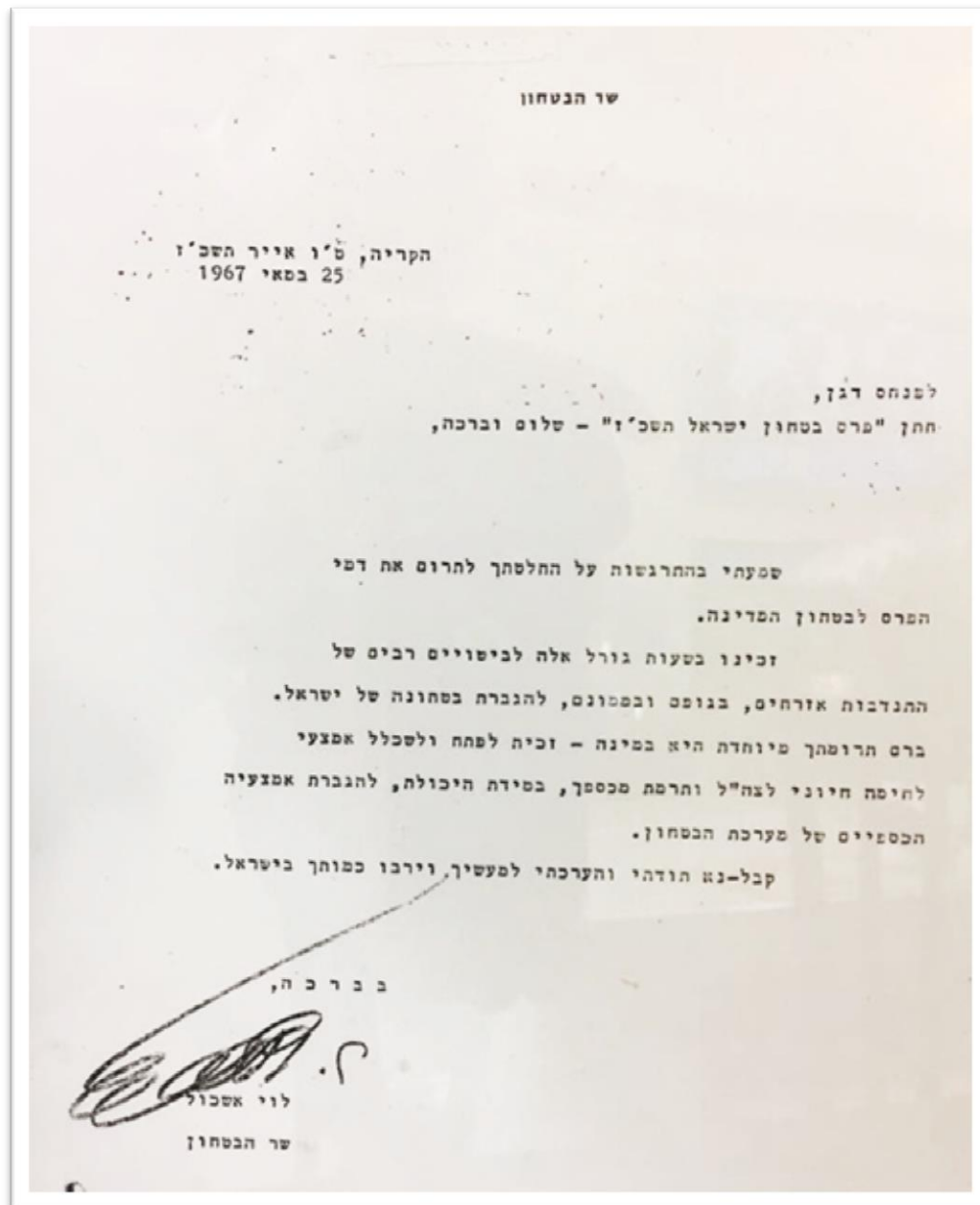
בשלהי 1966 – תחילת 1967 שותפו אנשי סיירת חרוב בפיתוח וניסויים של צריח הדגן בעיקר בקשור למערכת הירי והנדסת אנוש. עם אנשי התעשייה האווירית ומו"פ (צה"ל) בוצעו אין סוף מטווחי יום ולילה עם דגם האב טיפוס. באביב 1967 החלה הסיירת להפעיל את הדגנים מבצעית (עם ה-מ.א.ג. 7.62 כפי שמתאר פני). במארבי עומק בעמק האלה, בשטח המפורז בלטרון ובאזור מעלה ה-5 (אזור בו הגבול לא סומן כלל – וגם לא נקבע שטח מפורז.... מבחינת "שמירת קווים וכללים" חרוב הייתה שם "די שובבה"), באזור דרום השרון (צור-נתן ואיל – נוכח קלקליה, חבלה והכפרים האחרים) ועוד. היו לילות בהם היינו מסיימים משימות, יוצאים מזירת הפעילות ובבסיס היציאה היו ממתינים פני ואנשי התע"ש לקבלת משוב בזמן אמת (Real-time - users feed-back).

ישראל ברקאי (בורקו)

ב- 25 מאי 1967 – יומיים לאחר קבלת הפרס, ערב מלחמת 6 הימים ("תקופת ההמתנה") –
כותב ראש הממשלה (ושהב"ט²) לוי אשכול ז"ל, לפיני דגן:

שר הביטחון

הקריה, ט"ו אייר תשכ"ז
25 במאי 1967

לפנחס דגן,
חתן "פרס ביטחון ישראל תשכ"ז" – שלום וברכה

שמעתי בהתרגשות על החלטתך לתרום את דמי הפרס לביטחון המדינה.
זכינו בשעות גורל אלה לביטויים רבים של התנדבות אזרחים, בגופם ובממונם, להגברת ביטחונה של
ישראל.
ברם תרומתך מיוחדת היא במינה – זכית לפתח ולשכלל אמצעי לחימה חיוני לצה"ל ותרמת מכסף,
במידת היכולת, להגברת אמצעיה הכספיים של מערכת הביטחון.
קבל-נא תודתי והערכתי למעשיך וירבו כמותך בישראל

ב ב ר כ ה
לוי אשכול
שר הביטחון

² ב- 2 יוני 1967, התמנה לשר הביטחון משה דיין ז"ל.

מקלע קדמי בראונינג 0.3

מקלע הצריח (מכוסה) מ.א.ג.

כך זה החל. הצריח נישא על ג'יפ סיור

מערכת יעילה ביותר אך משום מרכז כובד נוצרו בעיות בטיחות ושליטה ברכב, נדרשה מיומנות נהיגה ייחודית. בהמשך הותקן הצריח על נ.נ. ואף על זחל"מ

מלחמת 6 הימים

צריחי דגן (על ג'יפי סיור) השתתפו במלחמת ששת הימים, בעיקר "סיירת שקד". בפיקודו של "פואד" (בנימין בן-אליעזר ז"ל) הפכו את את ה"צריח דגן" לכלי מלחמה רב תכליתי ולא רק לשימוש לילי.

מלחמת 6 הימים – הדגן בחורב (י. שי)

סיירת חרוב בפיקודו של צימל - גם בכוח הסיירת שולב הדגן. בהחלטה נכונה, בתחילה הוצבו הדגנים במאסף ("יהיו אתנו ויקודמו באם נצטרך א"א ללוחמת לילה" נאמר אז). במהלך הלילה שבין ה- 7/8 יוני 67 (לילה בו נענו על ציר תנועה קשה ביותר טופוגרפית שכלל גם חסימות ופיצוצי דרכים) עברו שני דגנים לראש הכוח והופעלו לסירוגין עם/בלי הפילטר, ירי פה - ושם מהצריח לטיהור ופתיחת ציר, "ניקוי מערות" על המדרונות משני צידי הציר וכיוב'.

מלחמת ההתשה

פיני דגן: "מפקדי וחילי "סיירת חרוב" התעלו לרמת הפעלה מבצעית שלא הייתה כדוגמתה בהיסטוריה הצבאית בעולם".

* *

מלחמת ההתשה – הדגן בחורב (י. שי)

סמוך מאוד לתום מלחמת 6 הימים החלה הפעלת הדגנים לאורך הירדן. הקשר בין סיירת חרוב לפיני דגן ואנשיו התהדק מאוד וכבר בשלב זה החלו בדיקות לשילוב אמצעים נוספים על הצריח ובנוסף לצריח.

ביצועי שיא לצריח הדגן נרשמו ב-70-1969, בתקופה בה פיקד על סיירת חרוב תא"ל (בדימוס) יוסי קולר (אז סא"ל). לוחמי הסיירת חיסלו אז עשרות מחבלים שחצו את הירדן במגמה להגיע ולפעול בשטחי איו"ש ובעומק ישראל. בפעילות זו, שעמדה ברמה מקצועית ומבצעית גבוהה ביותר, סיכלה סיירת חרוב עשרות פיגועים בעומק הארץ. היו אלה הישגים צבאיים מרשימים ברמה בינלאומית.

בתחילת תקופת "המלחמה שלאחר המלחמה" (מלחמת ההתשה), בגזרת בקעת הירדן פיקוד מרכז פעל בשיטת המרדפים אחרי המחבלים שחצו את הירדן עמוסים בכמויות גדולות של חומרי חבלה וסוגי אמל"ח שונים, במגמה להגיע אל לב איו"ש וריכוזי אוכלוסין. בעקבות נפגעים רבים שהיו לצה"ל בתקופת המרדפים, נעשה מאמץ להכשיר את יחידות הצבא בסדיר ובמילואים להפעיל את "צריח דגן" לאורך כל גזרת הבקעה וההצלחה לא איחרה לבוא. מפקדי וחילי "סיירת חרוב" התעלו לרמת הפעלה מבצעית שלא הייתה כדוגמתה בהיסטוריה הצבאית בעולם. הגבול המזרחי נסגר הרמטית, וכל זאת ללא אף ניפגע אחד. מסירותם של לוחמי הסיירת ראויה לציון מיוחד. הם שישבו לילות רבים צופים דרך עדשת משקפת ה א"א (חרצית) על מנת לגלות חדירות של מחבלים - ויכלו להם. אלמלא תושיית מפקדי "סיירת חרוב" להפעיל את שיטת מארבי הדגן המחיר היה כואב מאוד.

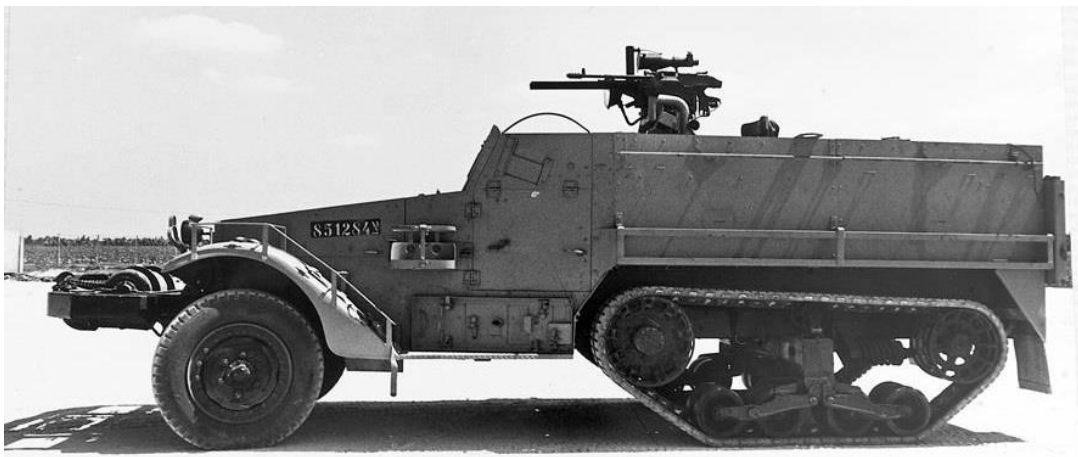
הצלחותיה של סיירת חרוב בהפעלת ה"דגן" עוררה עניין רב בצבאות המערב. יש לציין ששגריר ארה"ב ביקש לבוא ולראות את הנשק הסודי של צה"ל במלחמתו במחבלים.

היום ההגדה של "סיירת חרוב" חיה ונושמת, המורשת של אותם מפקדים ולוחמים מפעמת בליבותיהם של מפקדי ולוחמי סיירת חרוב הצעירה ומתחדשת, שעושים ימים כלילות בשמירה על זכותנו לחיות בארץ.

פיתוח ושדרוג

צריח הדגן - החל מתחזוקה, תנועה מנהלתית ומבצעית והפעלת מערכת הנשק – תוחקר, נלמד, הופקו לגביו לקחים והוסקו מסקנות שהוליו לשדרוג הכלי, תוספת אמצעים על הפלטפורמה, שיפור ברמת ההפעלה וכמובן תוצאות מרשימות.

לסיים.

בכנס ספ"ק שהתקיים ב-1972 אמר הרמטכ"ל דוד אלעזר "דדו" ז"ל, את הדברים הבאים: "מעולם, לא חבו חוב כל כך גדול, כל כך הרבה אנשים, לקבוצה כל כך קטנה של גיבורים (סיירת חרוב) שבגופם ובעוז רוחם עצרו את חדירת המחבלים והצילו את חייהם של אלפים מתושבי ישראל".

כך אמר הרמטכ"ל, רא"ל דוד אלעזר (דדו) ז"ל, כ-פרפרזה לדברי צ'רצ'יל על טייסי ה-RAF שהצליחו להביס ולחסל את התקפות חיל האוויר הנאצי על לונדון).

כתב: פני דגן | צילומים: הובאו ע"י עמותת סיירת חרוב

* * *

להלן כתבתו של משה ימין שפורסמה ב"ידיעות אמריקה" במרץ 2015 לאחר הרצאת יוסי קולר בפני חברי "פרלמנט הריוויירה" במיאמי.

פני דגן מעניק את סיכת הפרלמנט ליוסי קולר

במסגרת התוכנית "מצעד הגיבורים", אותה הגה והוציא לפועל פני דגן, חתן פרס ישראל, אירח השבוע "פרלמנט הריוויירה" את תא"ל (מיל) יוסי קולר, אשר השתתף בפעולות תגמול בשנות החמישים, בפעולת קלקיליה נפצע והוענק לו צל"ש מאלוף פיקוד המרכז. קולר פיקד על סיירת חרוב והוביל אותה בלחימה כנגד המחבלים בארץ המרדפים בעיצומה של מלחמת ההתשה. קולר סיפר לנוכחים בעזרת מצגת אודות ההיערכות של ארגוני המחבלים, שפעלו בבקעת הירדן, כשהם מסתתרים במערות ובנקיקים בהרים ואת היערכות צה"ל מולם. ההיערכות כללה פיתוח תורות לחימה, מארבים, פשיטות ומרדפים אשר גבו גם מחיר יקר, כאשר קצינים מהיחידה קיפחו את חייהם. סיירת חרוב קיבלה על עצמה את ניהול הקרבות בבקעה ואף הצטיידה באמצעים מיוחדים ביניהם "צריח דגן", המצאתו של פני דגן המארח. המצאה זו חסכה עשרות נפגעים ואף זכתה לשיא כאשר מארב אחד חיסל עשרים ואחת מחבלים באמצעות צריח דגן. כיום עומד קולר בראש עמותת סיירת חרוב הפועלת להנצחת החיילים, טיפול במשפחות השכולות של הסיירת והנצחת מורשת הקרב.

"קרן רוז ופיני דגן"

לאחרונה הוקמה ע"י פני ורעייתו "קרן רוז ופיני דגן". תרומת הקרן לעמותה תוקדש להידוק הקשר בין סיירת חרוב הצעירה - לעמותה, ע"י שימור והמשכיות נהוג הענקת מלגות לחיילים מצטיינים המשתחררים מהסיירת ממשיכת דרכנו. בתרומתו זו יהיה פני שותף פעיל למימוש מטרות מרכזיות מאלה שהעמותה חרטה על דגלה.

השותפות בהענקת המלגות בין העמותה ו"קרן רוז ופיני דגן" תחל בטקס הקרוב שיתקיים בבסיס היחידה ב- 5 מרס 2018. במהלך הטקס נביא בפני מפקדי ולוחמי היחידה את דבר תרומת הקרן והקשר ההיסטורי בין סיירת חרוב לפיני דגן.

י. שי